

آذر می دخت

نوشته ی فیلیپ ژینیو
ترجمه ی آذر می دخت جلیلیان *

(Azarmigduxt: آذر می دخت) به فارسی آذر می دخت، ارز می دخت، ارزمین دخت، آذر می دخت؛ ملکه ی ساسانی که به گزارش طبری در سال ۶۳۰ م. چند ماه بر اریکه ی شاهی بود. وی خواهر ملکه بوران (پادشاهی ۶۳۰ یا ۳۱۶ م.) و دختر خسرو پرویز دوم بود. نام آذر می دخت به معنی "دختر شخص محترم" می باشد که اشاره به پدرش خسرو دوم دارد (نگاه کنید به Noldke, Geschichte, p. ۳۹۳n. ۲). پایان پادشاهی ساسانی می زیست در دست داریم با این همه سکه های بر جای مانده از آذر می دخت گواه پادشاهی وی می باشند.

ملک ایرج مشیری سکه ای از این ملکه را به دست آورده و انتشار داده است. (Etudes I, pp. ۱۱-۱۶) این سکه در سال یکم پادشاهی آذر می دخت و در ضربخانه ای که WYHC خوانده شده ضرب شده است. گویا WYHC نشان ضربخانه ی شهر "وه - از - امید کواد (= ارجان" بوده باشد بر روی این سکه نیم تنه ی مردی دیده می شود. مشیری درباره ی وجود این نگاره بر سکه ی آذر می دخت می گوید که این پیکره به احتمال نگاره ی فرخ هرمزد است که در آرزوی به چنگ آوردن قدرت بود و سرانجام با نام هرمزد ششم به پادشاهی رسید. (Etude II, pp. ۲۰۹-۱۲) وی همزمان با آذر می دخت، اندک زمانی پیش از یک سال بر اریکه ی شاهی بود. هیچ سکه ای از هرمزد ششم در سال یکم پادشاهی اش ضرب نشده و تنها سکه های موجود در سال دوم و سوم پادشاهی وی تاریخ گذاری شده اند. دو سکه ی دیگر از آذر می دخت در (Bibliothèque Nationale (Paris) نگهداری می شوند. مرحوم م. فروغی هم

* کارشناس زبان و ادبیات انگلیسی از دانشگاه اهواز

سکه ای از وی در دست داشته است. بر روی این سکه ها، تنها نشان ضربخانه ی WYHC دیده می شود.

در گزارش های اسلامی درازای پادشاهی آذرمی دخت به گونه های متفاوت، شش ماه آمده است.

طبری (Tabari I, pp. ۱۰۶۴-۶۵) گزارش می دهد که فرخ هرمزد سپهبد خراسان، آذرمی دخت را به همسری خویش خواند. ملکه که از نپذیرفتن درخواست فرخ هرمزد اندیشناک بود، او را به کاخ خویش فراخواند و فرمان داد تا او را بکشند. رستم فرزند فرخ هرمزد، به کین خواهی پدر تیسفون را گشود، ملکه را از تخت پادشاهی به زیر کشید و فرمان داد تا او را کور کنند و به قتل برسانند.

گزارش های اسلامی آذرمی دخت را بانویی خردمند و بسیار زیبا خوانده اند. در کتاب "صور ملوک بنی ساسان"، وی این گونه نشان داده شده است: "نشسته بر سریر، پیراهن گلدوزی شده ی سرخ و شلوار آسمان گون به تن، در دست راست تبر زین و در دست چپ شمشیری گرفته که بر آن تکیه زده است." (Hamza, p. ۶۲) پی افکنی آتشکده ای در ابخاز و دژی در اسدآباد به وی نسبت داده شده است. (Mojmal, p. ۸۳) به آذرمی دخت لقب "عادل" داده بودند. شاهنامه که وی را آذرم دخت خوانده و خطبه ی بر تخت نشینی و رخدادهای دوره ی پادشاهی وی را گزارش کرده، می گوید که وی در ماه پنجم پادشاهی اش تاج و تخت را از دست داده است. چگونگی مرگ وی در گزارش شاهنامه روشن نیست. (ed Mohl, VII, p. ۴۲۲) گزارش های مسیحی هم که در پی این خواهند آمد، پادشاهی وی را گزارش داده اند و نام این ملکه ی ساسانی را به گونه های مختلف یاد کرده اند.

Bibliography:

For the numismatic source, see: Ph. Gignoux, "Noms propres sassanides en moyen-perse e pigraphique," in M. Mayrhofer and R. Schmitt, eds., *Iranisches Personennamenbuch II/۲*, Vienna, ۱۹۸۶, no. ۱۶۷. M. I. Moshiri, *Etude[s] de numismatique iranienne sous les sassanides*, Tehran, I, ۱۹۷۲; II, ۱۹۷۷. Literary

sources, Pre-Islamic: Eutychius, *Annales* II, ed. L. Cheikho et al., repr. Louvain, ۱۹۵۴, p. ۹. *The Chronography of Bar Hebraeus*, tr. E. A. Wallis Budge, Oxford, ۱۹۳۲, I, p. ۹۳. *Chronique de Michel le Syrien*, tr. J.-B. Chabot, Paris, ۱۹۰۱, II, p. ۴۱۰. Islamic: Balami, *Tarkò*, pp. ۱۲۰۱-۰۶. Dinavari, p. ۱۲۵. Ebn al-Atir (repr.), I, pp. ۴۹۷, ۵۰۰; II, pp. ۴۱۶, ۴۳۴. Ebn Meskawayh, *Taàareb* I, ed. L. Caetani, London, ۱۹۰۱, pp. ۲۶۹-۷۰. Abu Abdallah Moháammad Kúarazmi, *Mafatihá al-olum*, ed. G. van Vloten, Leiden, ۱۸۹۵, p. ۱۰۴. Masudi, *Morùè* (ed. Pellat) I, p. ۳۲۶. Tafaleb, *Gúorar*, pp. ۷۳۶-۳۷. Tabari, I, pp. ۱۰۶۱, ۱۰۶۴-۶۶, ۲۱۱۹, ۲۱۲۱, ۲۱۶۳, ۲۱۶۵. Yaqubi, I, pp. ۱۹۸-۹۹. See also *Camb. Hist. Iran* III, p. ۱۷۱. Christensen, *Iran Sass.*, pp. ۴۹۹-۵۰۰. R. Gyselen. *Studia Iranica* ۸, ۱۹۷۹, pp. ۱۸۹-۲۱۲. Justi, *Namenbuch*, p. ۵۴. Nöldeke, *Geschichte der Perser*, pp. ۲۸۶, ۳۸۵, ۳۹۰, ۳۹۳-۹۵, ۳۹۸, ۴۳۴. (Ph. Gignoux)

روم هراکلیوس بوده است (Anonymous Syriac Chronicle, loc. cit (Chronicle of Seert II/۲, p. ۲۳۷). این گروه نمایندگان بوران برای پیمان آشتی بین ایران و روم فرستاده شده بودند. چنین پیداست که این جریان به باز پس فرستادن چلیبای مسیح به هراکلیوس انجامیده است. در حقیقت این قباد دوم بود که در سال ۶۲۹ پ. م. چلیبای مسیح را باز پس فرستاده بود (Noldeke, p. ۳۹۲. n. ۱).

Bibliography

M. Alram, in *Iranisches Personennamenbuch* IV, p. ۲۱۳. *Anonymous Syriac Chronicle*, ed. I. Guidi, CSCO ۱-۲, *Scriptores Syri* III/۴, Leuven, ۱۹۰۳. *Chronicle of Seert*, ed. A. Scher, *Histoire nestorienne (Chronique de Seert)* II/۲, in *Patrologia Orientalis* XIII, ۱۹۱۹. Dinavari, ed. Guirgass, pp. ۱۱۶ff. P. Gignoux, in *Iranisches Personennamenbuch* II/۲, ۱۹۸۶, p. II/۵۸. R. Göbl, *Sassanidische Numismatik*, Braunschweig, ۱۹۶۸. Justi, *Namenbuch*, p. ۷۰ (q.v. for different explanations of her name in the sources). J. Labourt, *Le christianisme dans l'Empire perse*, Paris, ۱۹۰۴, pp. ۲۴۲f. M. I. Mochiri, *Etude de numismatique iranienne sous les Sassanides* II, Tehran, ۱۹۷۷, p. ۵۱۸. J. de Morgan, *Manuel de numismatique orientale de l'Antiquite et du Moyen Age* I, Paris, ۱۹۲۳-۳۶. Sebeos, *Sebeosi episkoposi i Herakln*, ed. K. Patkanian, St. Petersburg, ۱۸۷۹; tr. F. Macler, *Histoire d'Heracles par l'evêque Sebeos*, Paris, ۱۹۰۴.

(Marie Louise Chaumont)